

МЕТОДИКА ПОЕТАПНОЇ КОМПЕТЕНТНІСНО-ОРІЄНТОВАНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ТЕХНОЛОГІЙ

У статті обґрунтовується модель компетентнісно орієнтованої професійної підготовки майбутнього вчителя технологій, яка ґрунтується на концепціях когнітивного, діяльнісного і особистісного розвитку, що визначають компоненти та етапи її здійснення. За критерій якості компетентнісно орієнтованої професійної підготовки майбутнього вчителя технологій прийнято її відповідність моделі його професійно-педагогічної діяльності за показниками набутих навчально-професійних компетентностей. Опис вимог професії вчителя технологій здійснено у вигляді матрикулів двох видів (матрикул професії і матрикул професійної готовності фахівця), порівняння яких дає змогу зробити попередні висновки про ефективність розроблених етапів компетентнісно орієнтованої професійної підготовки.

Ключові слова: вчитель технологій, професійна підготовка, компетентність, професійна готовність.

The article substantiates the model of competently oriented professional training of the future teacher of technologies, which is based on the concepts of cognitive, activity and personal development that determine the components and stages of its implementation. Completeness of components and stages of professional training is determined by the phased application of pedagogical technologies for the formation of the individual personality-professional potential of the future teacher. As a criterion for the quality of competently oriented professional training of the future teacher of technology, which determines the success in mastering the profession, its conformity to the model of vocational and pedagogical activity of the technology teacher according to the indicators of the acquired training and professional competencies is adopted. The requirements of the profession of technology teacher are made in the form of matrices of two types: the matrices of the profession and the matrices of professional readiness of a specialist. Comparison of the matrix of a teacher's profession with the matrices of the student's personality competences makes it possible to draw preliminary conclusions about the effectiveness of the developed stages of competence-oriented vocational training of future technology teachers.

Key words: technology teacher, professional training, competence, professional readiness.

Упровадження з 2019 року в Україні концепції Нової української школи потребує відповідних змін у підготовці педагогічних кадрів. Про необхідність підвищення професійного та загальнокультурного рівня випускників наголошується в законах України «Про освіту», «Про вищу освіту», у Національній доктрині розвитку освіти України в XXI столітті. Метою освітньої діяльності закладів вищої освіти (далі ЗВО) є задоволення освітніх потреб особи, суспільства і держави. Реалізація цієї мети залежить від особистості вчителя. Саме тому педагогічна освіта спрямована на підготовку педагога, здатного забезпечити різнобічний розвиток людини як особистості та найбільшої цінності суспільства.

Сучасна професійна підготовка студентів педагогічних ЗВО здійснюється за освітніми галузями, визначеними в Державному освітньому стандарті базової і повної середньої освіти, серед яких важливе місце посідає галузь «Технологія» [1]. Професійна компетентність учителя технологій визначається сформованістю фахових знань, умінь, особистісних якостей відповідно до освітньо-професійної програми спеціаліста з викладання шкільних дисциплін «Трудове навчання», «Технології». Однак, як засвідчує аналіз сучасного стану технологічної освіти, дотепер не створено загально визнаної теорії та методики професійної підготовки вчителів технологій, побудованої на засадах компетентнісного підходу. Хоча багато науковців підготували підґрунтя, розглядаючи професійну підготовку в контексті вимог цього підходу (Н. Бібік, Л. Ващенко, Е. Зеєр, О. Коберник, А. Мітяєва, О. Овчарук, О. Пономарьов, О. Савченко, В. Сидоренко, В. Слободчиков, В. Стешенко, В. Стрельников, А. Хуторський, М. Чобітько та ін.).

Практика засвідчує невідповідність рівня професійної підготовки вчителів технологій соціальному замовленню суспільства. Є реальна потреба в удосконаленні професійної підготовки майбутніх учителів технологій на засадах компетентнісного підходу. Це передбачає наукове обґрунтування відповідної теорії та методики.

Результати аналізу теоретичного доробку науковців і практичного досвіду професійної підготовки майбутніх учителів технологій у педагогічних ЗВО України дає можливість виявити суперечність між єдиними для всіх майбутніх учителів вимогами державних освітніх стандартів до рівня їхньої професійної готовності та індивідуальними соціально-психологічними можливостями студентів щодо оволодіння складниками професійної компетентності. Подолання цієї суперечності потребує досліджень проблем професійної підготовки майбутнього вчителя технологій на засадах перевірених практикою концепцій становлення особистості, які б доцільно обґрунтовували етапи і педагогічні технології її компетентнісної спрямованості через формування у студентів навчально-професійної самостійності, саморегуляції і адаптації.

Соціально-педагогічні потреби шкільної технологічної освіти,

актуальність надання професійній підготовці майбутніх учителів технологій компетентнісної спрямованості, відсутність відповідних концептуальних засад та вищезначена суперечність зумовили мету статті щодо дослідно-експериментальної перевірки ефективності компетентнісно орієнтованої професійної підготовки майбутнього вчителя технологій.

В основу концепції дослідження покладено положення про компетентнісну спрямованість професійної підготовки, що визначає становлення майбутнього вчителя технологій. Професійна підготовка майбутніх учителів технологій повинна передбачати оволодіння професійними, базовими і ключовими компетентностями, які можуть досягати певних рівнів особистісних смислів і домінувати в різних навчально-професійних ситуаціях, формуючи у студентів індивідуальний стиль професійно-педагогічної діяльності.

У визначенні концептуальних положень дослідження ми спирались на те, що процес компетентнісно орієнтованої професійної підготовки майбутнього вчителя технологій необхідно розглядати та обґрунтовувати на засадах, які дають змогу забезпечити єдиний для всіх випускників стандарт компетентності, що формується за індивідуальними освітніми траєкторіями, які поступово трансформуються в індивідуальний стиль професійно-педагогічної діяльності, а також функцій і властивостей цієї підготовки.

Визначення ролі і місця компетентнісної спрямованості професійної підготовки у фаховому становленні особистості та її впливу на теорію та методику дає нам можливість охарактеризувати компетентнісно орієнтовану професійну підготовку майбутніх учителів технологій як складний інтегративний феномен.

Результатом особистісного саморозвитку вчителя, в якому інтегруються когнітивний, особистісний і діяльнісний досвід, виступають професійно-педагогічні компетентності, ступінь володіння якими визначає рівень кваліфікації вчителя:

- предметні (спеціальні або професійно орієнтовані) компетентності вузького радіусу дії забезпечують реалізацію професійних завдань і функцій;
- базові (надпрофесійні або соціально-особистісні) компетентності середнього радіусу дії визначають орієнтацію у сфері специфічних професійних функцій і задач освітньої системи;
- ключові компетентності широкого радіусу функціонування визначають загальнопрофесійну культуру і спрямованість особистості майбутнього вчителя [2; 5; 7; 8].

Зазначені види компетентностей у поєднанні та взаємовпливі створюють індивідуальний стиль його професійно-педагогічної діяльності, який гарантує досягнення вчителем передбачених державними освітніми стандартами продуктивних результатів. Сформованість індивідуального

стилю особистісно-професійної діяльності нівелює можливий негативний вплив психологічного типу особистості на успішність майбутньої професійно-педагогічної діяльності.

Концептуальною основою побудови компетентісно орієнтованої професійної підготовки стала безперервність ступеневої професійно-педагогічної освіти шляхом поетапного використання перевірених практикою моделей освіти в напрямі поступового нарощування навчально-професійної самостійності студентів: початковий етап (1-й рік навчання) – когнітивно орієнтована адаптуюча модель освіти; основний етап (2–4 роки навчання) – діяльнісно орієнтована на типові професійно-педагогічні ситуації освітня парадигма; заключний етап (5–6 роки навчання) – особистісно орієнтована парадигма максимально наближена до майбутньої професійної діяльності. Для кожного етапу професійної підготовки характерні фази стабільності й критичні фази, коли відбувається якісна перебудова дидактичної взаємодії викладачів і студентів у бік зростання пізнавальної самостійності останніх.

Модель компетентісно орієнтованої професійної підготовки майбутнього вчителя технологій ґрунтується також на структурних концепціях особистісно-професійного розвитку, які переконливо пояснюють і прогнозують явища професійно-педагогічної дійсності через педагогічну практику та визначають педагогічні технології формування індивідуального особистісно-професійного потенціалу майбутнього вчителя: технологій підвищення рівня мотивації особистості у професійній підготовці; особистісно-професійного розвитку; вивчення, пояснення і прогнозування криз та відхилень у професійному становленні особистості; подолання криз і відхилень від ефективного професійного становлення особистості [9].

Експериментальне дослідження рівня професійної готовності майбутнього вчителя технологій передбачало визначення результативності навчально-професійної діяльності на підставі аналізу набутих ним професійних компетентностей: навчальної, навчально-методичної, соціально-педагогічної, виховної, культурно-просвітницької, корекційно-розвивальної й управлінської [3; 4]. Основою визначення рівнів професійно-педагогічної компетентності є зіставлення опису кваліфікаційних вимог до професійної готовності вчителя з набутими ним професійно значущими компетентностями. Опис кваліфікаційних вимог до професійної готовності нами здійснено завдяки експертному оцінюванню значущості компетентностей, запропонованому у вигляді матрикула професії вчителя технологій [6]. Матрикул майбутнього вчителя технологій характеризує його професійно значущі компетентності, що виявлялися у досліджуваних студентів. У таблиці 1 представлені узагальнені оцінки експертів щодо рівнів необхідності компетентностей (за професійно орієнтованими компетенціями, що їх складають) вчителя технологій за 10-бальною шкалою.

**Експертні оцінки рівнів значущості
компетентностей вчителя технологій**

Професія	Компетентності матрикула в балах						
	Навчальна	Навчально-методична	Соціально-педагогічна	Виховна	Культурно-просвітницька	Корекційно-розвивальна	Управлінська
Учитель технологій	6	7	9	8	8	9	8

Порівняння матрикула професії вчителя технологій із матрикулами компетентностей особистості студента дає змогу робити попередні висновки про рівень навчально-професійної готовності майбутнього вчителя.

Експериментальна методика професійної підготовки студентів, зорієнтована на поступовий перехід до самостійної освітньо-професійної діяльності кожного, передбачала реалізацію визначених нами закономірностей взаємодії викладачів і студентів у процесі професійного становлення особистості майбутнього вчителя технологій:

- на початковому – когнітивно-орієнтованому – етапі професійна підготовка першокурсників спрямовується на формування умінь самостійного навчання шляхом суб'єкт-об'єктного пристосування навчально-педагогічних технологій до індивідуальних особливостей студентів;

- на основному – діяльнісно-орієнтованому – етапі професійна підготовка студентів 2–4-х курсів здійснюється на засадах суб'єкт-суб'єктної дидактичної взаємодії викладачів зі студентами, за умови набуття самостійності починається особистісний вплив на формування освітньо-професійних компетентностей;

- на завершальному – особистісно-орієнтованому – етапі професійна підготовка студентів випускних курсів здійснюється на засадах об'єкт-суб'єктної взаємодії викладачів і студентів, коли студент набуває здатності самостійного визначення освітньої траєкторії, а набуті якості обумовлюють повну саморегуляцію освітньо-професійної діяльності майбутнього вчителя.

Встановлено, що професійна підготовка повинна орієнтувати студентів на поступовий перехід до самостійної навчально-професійної діяльності, починаючи з навчання під безпосереднім керівництвом викладача і з його допомогою через напівсамостійну роботу до повністю самостійної.

Проведене дослідження проблеми компетентісно орієнтованої професійної підготовки майбутніх учителів технологій дає змогу зробити такі висновки:

1. На основі вивчення теоретичних і методологічних засад компетентнісно орієнтованої професійної підготовки вчителя технологій розкрито її особливості, що характеризуються ступеневістю, стандартизацією освітнього простору, інтегративністю концептуальних підходів, змістовими, процесуальними і результуючими аспектами.

2. Модель компетентнісно орієнтованої професійної підготовки майбутнього вчителя технологій ґрунтується на концепціях когнітивного, діяльнісного і особистісного розвитку, які визначають компоненти та етапи її здійснення. Наповненість компонентів і етапів професійної підготовки визначається поетапним застосуванням педагогічних технологій формування індивідуального особистісно-професійного потенціалу майбутнього вчителя. Результатом особистісного саморозвитку майбутнього вчителя, у якому інтегруються когнітивний, особистісний і діяльнісний досвід, є професійно-педагогічні компетентності, ступінь володіння якими визначає рівень професійної готовності вчителя.

3. Визначено структурні компоненти професійної готовності майбутніх учителів технологій шляхом зіставлення двох видів інформації: кваліфікаційних вимог до вчителя (компетенцій) та набутих властивостей особистості (компетентностей). За критерій якості компетентнісно орієнтованої професійної підготовки майбутнього вчителя технологій, що визначає успіх в оволодінні професією, нами прийнято її відповідність моделі професійно-педагогічної діяльності вчителя технологій за показниками набутих навчально-професійних компетентностей (навчальна, навчально-методична, соціально-педагогічна, виховна, культурно-просвітницька, корекційно-розвивальна, управлінська), які інтегрують у собі здібності, підготовленість (рівень знань, умінь і навичок), вольові та моральні якості, ставлення до навчально-професійної діяльності.

Опис вимог професії вчителя технологій нами здійснено у вигляді матрикулів двох видів:

1) матрикул професії – це документ, де конкретизовані й узгоджені з рамкою кваліфікації європейського простору вищої освіти основні вимоги до професійних компетентностей у вигляді рівнів їх вияву, які характеризують необхідну і достатню професійну готовність вчителя технологій;

2) матрикул професійної готовності фахівця характеризує його професійно значущі компетентності на момент виконання ним експериментів із визначення рівня професійної підготовленості. Матрикули студентів склалися в період професійної підготовки викладачем і профконсультантом на основі результатів дослідження індивідуальних особливостей і результатів навчально-професійної діяльності.

Порівняння матрикула професії вчителя технологій з матрикулами компетентностей особистості студента надаватиме можливість зробити попередні висновки про рівень професійної готовності майбутнього вчителя технологій: рівні знань, розуміння, ставлення і пізнавальна самостійність.

Невичерпність у проведеному дослідженні всіх аспектів проблеми професійної підготовки майбутнього вчителя технологій визначає перспективу подальших досліджень специфіки взаємодії суб'єктів професійної підготовки з освітнім середовищем, а також подальшого розвитку теорії та методики компетентнісно орієнтованої професійної підготовки вчителя технологій окремо на кожному етапі й у відповідній сфері його особистісно-професійного розвитку, вдосконалення теорії та практики підготовки викладачів до компетентнісно орієнтованої професійної підготовки майбутніх учителів технологій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти / Постанова КМ України від 23 листопада 2011 р. № 1392 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2/rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-%D0%BF>
2. Зеер Э. Ф. Модернизация профессионального образования : компетентностный подход : [учебное пособие] / Э. Ф. Зеер, А. М. Павлова, Э. Э. Сыманюк. – М. : Московский психолого-социальный институт, 2005. – 216 с.
3. Книга вчителя трудового навчання : довідково-методичне видання / [упоряд. С. М. Дятленко. – 2-ге, доповн. вид.]. – Харків : ТОРСІНГ ПЛЮС, 2006. – 464 с.
4. Книга вчителя трудового навчання (обслуговуючі види праці) : довідково-методичне видання / упоряд. Н. Б. Лосина, Б. М. Терещук. – Харків : ТОРСІНГ ПЛЮС, 2006. – 608 с.
5. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи : [монографія] / Н. М. Бібік, Л. С. Ващенко, О. Я. Савченко ; під заг. ред. О. В. Овчарук. – К. : К.І.С., 2004. – 112 с.
6. Кыверялг А. А. Методы исследования в профессиональной педагогике / А. А. Кыверялг. – Таллин : Валгус, 1980. – 330 с.
7. Митяева А. М. Содержание многоуровневого высшего образования в условиях реализации компетентностной модели / А. М. Митяева // Педагогика. – 2008. – № 8. – С. 57–65.
8. Пономарьев О. С. Модель соціальної складової професійної діяльності фахівця / О. С. Пономарьев, С. О. Заветний. – Х. : НТУ «ХПІ», 2008. – 47 с.
9. Хьелл Л. Теории личности / Л. Хьелл, Д. Зиглер. – СПб. : Питер, 2007. – 607 с.